

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Ігор Сутий

●

ОПИС МЕНСЬКОЇ СОТНІ 1734 р.

Створити об'єктивну картину минулого і таким чином змоделювати (на належному науковому рівні) майбутнє можна лише на достатній джерельній базі. Проте це питання належить до болючих проблем української історичної науки. Один із шляхів його вирішення виявлення і публікація пам'яток, що зберігаються у провінційних музеях та бібліотеках. Одна з таких пам'яток є у Сосницькому краєзнавчому музеї ім. Ю.Виноградського. Запис в інвентарній книзі свідчить, що це «книга «Протоколь или потребность». Град Мена. 1728-1733. Папір, ручна робота. Дуже потерта від часу, кінці аркушів надірвані, є розриви. Розміри: 21х31 см. У книзі зібрані записи різних справ, грамот, указів, універсалів тощо. Знайдена у фондах музею і записана в акті № 20 від 16.11.1992 р. (раніше номера не мала), інв. № Д-1580». Припускаємо, що ця книга потрапила до музею завдяки його засновнику Юрію Виноградському¹. При опрацюванні пам'ятки з'ясовано таке. Книга вміщена у саморобну картонну оправу, обшиту сірим полотном. Титул прикрашений примітивним зображенням арх. Михайла. Під ним, у рамці, текст: «ПРОТОКОЛЬ или ПОТРЕБНОСТЬ ім'юощь в себѣ записку разныхъ потребныхъ дѣлъ и разныхъ годовъ. Писано разными рѣками, а составленный ѿ мене Андреѣ Петрова сына Скаржинского на тот час бѣдучимъ писаремъ Намѣстничества Менского року 1733: сентября 13 д. В градѣ Менѣ». У книзі нараховується 135 аркушів. На їхніх сторінках вміщені імператорські, синодальні укази, а також укази та універсали чернігівського архієпископа Іродіона Жураковського. Окрім того, у книзі містяться різноманітні інструкції, форми. Зокрема, форма про титули імператора. Викликають інтерес правила «причта церковного и чина монашеского», реєстр зібраних церковних податків («роковщини»), умови вступу на посаду писаря Менського намісництва. Є листи місцевих священиків до чернігівського архієпископа. У книзі чимало матеріалів, що стосуються Менської сотні. Це донесення менської сотенної канцелярії до чернігівської полкової канцелярії, відомість про відстань між населеними пунктами Чернігівського полку «по объявлению» полкового осавула Михайла Мокриевича, відомість про стан менської артилерії, опис сотні, який склали волинський сотник О.Бережинський та значковий Г.Волинський. Ряд документів стосується ремесел та цехів. Наприклад, це реєстр вартості роботи пічника, умови вступу та визволення цеху шапкарів. Для вивчення питання про історію кріпацтва на Лівобережжі важлива справа про втечу А.Скаржинського від бунчукового товариша Василя Дорошенка. Тут же ми заходимо цікавий матеріал для характеристики стосунків індивідуума та міської громади. До історії Чернігівського колегіуму належить універсал чернігівського архієпископа від 11.09.1731 р. про відрахування з церковних прибутків на утримання нужденних учнів колегіуму «по порціи»: з церков «довольнѣйших» – по 5 алтин², з церков «оскуднѣйших» – по 5 шагів. Як бачимо, документи досить цікаві і варті публікації.

Тексти документів відтворені з наближенням до оригіналу та збереженням нині не існуючих в українському алфавіті літер. Скорочення під титлами не розкриваються, сам знак титла опускається. Виносні літери відтворені курсивом. Пропущені або втрачені внаслідок механічного пошкодження тексту літери відтворені у квадратних дужках.

При неможливості реконструкції втраченої частини слова у квадратних дужках проставлені крапки. У публікації великі та малі літери, а також пунктуаційні знаки проставлені з наближенням до сучасних норм правопису. Помилкові написання, пропуск окремих літер зберігаються. Примітки мають майже виключно текстуальний характер та пояснення слів, що вийшли з ужитку.

№ 1

Ревізія Менської сотні

1734 годѹ сентебѣра 13 днѣа по указѹ Ея Императорскоѹ Величества Самодержици Всероссийскоѹ, а по ѡпредѣленію полковоѹ Чернѣговскоѹ канцелѣариѹ в сотнѣ Менскоѹ пнѣ Алезандер Бережинскіѹ сотникѹ волинскіѹ да значковѹй товаришѹ панѹ Григорей Волинскіѹ дворовомѹ числѹ чинили ревизию, а сколко в оной павилос козаковѹ грунтовихѹ ³ , полугрунтовихѹ, ѹбогихѹ и нищихѹ, весма ѹбогихѹ и их козачих подѣѹсѣдковѹ, такожь посполитихѹ грунтовихѹ, полугрунтовихѹ, ѹбогихѹ и нищихѹ, весма ѹбогихѹ и их же посполитих подѣѹсѣдковѹ ниже сего въ селахѹ и деревнѣахѹ прописано										
сотнѣа Менскаѣа	козаки грунтове	козаки полѹгрунтове	козаки ѹбогѣе которѣе имѣѹт по коню и по волѹ	козаки нищие весма ѹбогѣе то ягле в елнѣа хатах при огородах	козачіе подѣѹсѣдкѹ	посполитѣе грунтове	посполитѣе полѹгрунтове	посполитѣе ѹбогѣе которѣе имѣѹт по коню и по волѹ и поля по лѣно ⁴	посполитѣе нищие весма ѹбогѣе в елнѣа хатах при огородах живул	посполитих подѣѹсѣдкѹ
В городѣ Менѣ ⁵	4	31	74	88	97	-	8	43	87	27
В селѣ Величковѣ	2	3	13	10	-	-	2	13	9	-
В селѣ Домошнѣа	2	-	3	13	-	-	14	15	47	-
В слободѣ Бречи	-	-	-	-	-	-	-	23	7	-
В слободѣ Хавдѣевѣа	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-
В слободѣ Тютюнниковоѹ	-	-	-	-	-	-	-	11	2	-
В селѣ Бабѣ	6	10	39	63	15	-	-	-	-	-
В селѣ Слободѣ Николскоѹ мнѣра (монастыря) ⁶	-	-	-	-	-	-	6	27	12	-
В деревнѣ Бѹтовѣ	-	-	-	2	-	-	3	12	5	-
В деревнѣ Бѹромцѣ	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-
В деревнѣ Бондаровѣ	-	3?	11	8	-	-	-	-	2	-
В селѣ Макошинѣ	-	7	20	14	11	1	6	21	34	-
Тамѣ бобровники	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
В слободѣ лѣвичноѹ мнѣра ⁷	-	-	6	-	-	-	-	19	9	-
В фѣторѣ Ѳстаповѣ	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Тамѣ бобровники	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
В селѣ Жѹковичах (Куковичах) ⁸	2	7	18	13	37	-	-	2	-	-
В деревнѣ Мазаках	-	-	-	-	-	-	10	31	35	-
В селѣ Ушнѣ	2	3	9	12	3	1	-	27	15	-
В деревнѣ Дѹбовѣ	-	-	-	-	-	-	3	4	-	-
В селѣ Ѳсмаках	-	3	3	-	-	-	3	9	25	-
В селѣ Дѣаговѣ	2	15	13	14	-	1	5	13	31	-
В селѣ Фескувѣ	2	6	6	13	31	8	3	10	23	-
В селѣ Даниловѣ	-	6	5	2	17	8	3	13	11	-
В той же сотнѣ бобровниковѣ ⁹	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Итого в оной сотнѣ дворовоѹ числа	22	94	221	252	211	3	66	305	365	27

№2

Вірш на хрещення доньки п. Іоана

На нас вельце ласкавий мосць п: Іоанъ премилостивий добродѣю ко нам,
 Веселая новина днес в домъ *ваши* мосць п, показала;
 Зивши в темном гробѣ днес воскреснула;
 Прародителей своих ко веселію гоине возбудила;
 Теперь преподобна мчница Евдокиа крестом ѿгражденна;
 Дщер *ваши* мосцьна аки на престолѣ посаждена;
 Крщенієм миропомазанием твердо печатуетъ;
 Евхаристією презъ восприемников значне титулуеть;
 Днес созиваетъ вас Евдокиа ко гойному веселію;
 Обрѣла пред бгом млость і благодат велію;
 Даруй Хртсе црю лѣта долгиє на многіє вѣки;
 Тут почивши на сем падолѣ земном и со человекѣки;
 Ї ми служебничо дщер *ваши* мосцьну вѣншуем;
 Еи в нбѣ вѣнец от бга деклаируемъ;

Школи Сто Покровские нижайши[й] сл[...]

№ 3

Відомість про стан менської артилерії

1734 года августа 13 дня в ведомость полку Черняговского сотни Менской сколько в мѣстечку Менѣ имѣется при стеной артиллерии пушекъ мѣдных и чугунных також пороку и прочих артиллерийскихъ припасовъ о томъ ниже:

Пушекъ мѣдных годнихъ	7 ¹⁰
Пушекъ чугунныхъ годнихъ	1
Пищал на станку застинна	1 ¹¹
Шаговницъ в ложах застѣнныхъ	9 ¹²
Галдеръ	99
Дробу залѣзнаго фунтовъ ¹³	35
Пороху пудъ ¹⁴	1
Селитри пудовъ	2
Фитилей сажѣнь ¹⁵	57

№ 4

Умови вступу до цеху шапкарів

1735 года априля 27 д:

Умовили Леонтія брата моего в шапочники вишеписанного числа такою умовою на пят годъ остатній год понѣделки на отходѣ свита новага, шапка, чоботи, желѣзко, ножицѣ, наперстокъ і всѣ потребніє вещи задѣ(або ѱ - І.С.)га всаи маистерска от мала до велика, толко наша кошѣлка, а о визвѣлкѣ така була умова ежели ѱступне бѣдет маистеръ братіи ставит то визвѣлокѣ ншѣ ѱвесь, когда же ѱступного ставит не бѣдет то визвилокѣ пополамъ. Така умова била при Иванѣ братчикѣ Сердюкѣ і при Иванѣ Ткаченкѣ, що гречѣловнѣ держит.

№ 5

Ресстр послуг пічника та їх вартості

Бѣдетъ томуж семей годъ когда взалъ ѱ пна Алезѣя Михайловича конга рижого лисого на вѣру годовую ценою п...роцѣ цѣною копъ¹⁶ за одинадцать, а когда пройшолю срокъ ходиль до пна Алезѣя і просиль о вижданю понеже того времѣи ѱ мене денег не було и поступиль емѣ интересу на дрѣгой год рубла за которій ѱ мене рубль взалъ житомъ полтрета четверика¹⁷ отакого времѣи і по сей год об одданю не докучал і ми того часу работу всаикую работаємъ [...] іменно о томъ ниже сего писанія слѣдуетъ

1733 годъ мааи 28 дня ресстръ

Ѡм первого года дажи порѣ □ дномъ и по сей слѣдующий чред (або з – I.C.)
 обмазовал в свѣтлицю и хатѣ старѣю около [...]
 В тих же хатах хутоваль¹⁸ печи двѣ по гривнѣ¹⁹.
 В [...] Грѣшка жиль становиль ѱ старой хатѣ новую чорную пѣчь за гривню.
 Ѥ виницѣ ѱ хатцѣ чорную пѣчь за гривню.
 В тойже виницѣ нових двѣ пѣчокъ по гривнѣ.
 Третѣмъ разомъ двѣ по гривнѣ.
 Ѥ лазнѣ направляль пѣчь что Плазенко робиль шаг²⁰ за шѣстнацц □ т.
 А когда по той моей направѣ розвал ꙗлас то становил нову и збодоем кахлем за
 1 руб .
 А в переставленой лазнѣ такожь поставиль новую пѣчь за копѣ.
 ꙗка ꙗ □ пѣчь обвалилас то онѣю засклѣплювавъ шаговъ за чотири.
 На фѣторѣ печей робиль чорних шест по гривнѣ.
 Подлѣ воротѣ ѱ хатѣ наладиль пѣчь новѣю чорну за гривню.
 А на Замчищѣ такожь становиль печей чорних шесть по гривнѣ.
 Ѥ пекарнѣ становиль новую пѣчь за гривню.
 Другим разомъ за гривню.
 Ѥ свѣтлицѣ полив ꙗ □ нѣю пѣчь становиль за копѣ.
 Ѥ комнатѣ такожь становиль полив ꙗ □ нѣю за копѣ.
 Которіе полив □ ніе хутоваль по гривнѣ.
 Поставиль ѱ Бабѣ ѱ шинку пѣчь кахлеву за ꙗкую рубль. //
 [...] ѱ Бабѣ пѣчь чорну за гривню.
 Третимъ разомъ ѱ Бабѣ комень кахлевий за вусѣмьнадцѣт.
 В местѣ где швецъ Табулка шинковаль поставиль пѣчь зол:²¹ за чтири.
 Ѥ [...] ровцѣ чорную пѣчь за гривню.
 А всего обмазованя около будинковъ приходит мнѣ копѣ пѣт.
 За хутоване винничнихъ пѣчокъ за сѣмъ год приходит зол: сѣмъ.

№ 6

Реестр побутових послуг, виготовлення знарядь праці та їх вартість

Реестр мнѣ Маркѣ Гѣцѣ дл □ пам ꙗ □ ти сколько попад ꙗ □ сто троецкая менская мнѣ
 должна, а за что Ѡ томъ нижей сего із ꙗ □ сн ꙗ □ ю?

Напрод

Будѣчи мнѣ в шинкѣ его млсти пна Григорія Козминского в рокѣ 1732 м вз □ ла на веру
 горѣлки за полшоста шага. Другимъ разомъ зробиль ей зашепокъ двѣ за которіе плати
 надлежит шаг, чоботи подковаль за шаг, чересло разѣ отбилъ, за что надлежало шагѣ,
 тогожь году два рази одоструваль желѣза плѣговіе и потребно било плати шаг, да тогожь
 годѣ здѣлалъ билъ ей сокѣрѣ з ей желѣза і надлежало плати шаг чотири, которѣю сокѣрѣ
 не вѣдаю зачимъ не викѣпила і □ ꙗ □ оною дрова рѣбаючи зломал понеже ѡно ꙗ □ в мене
 многое время ꙗ лежала, а ннѣ ѡно ꙗ попад ꙗ прийшовши до мене стала требоват тоей
 сокѣри з великою сваркою, на что ꙗ смотр ꙗ □ вновѣ зробиль ей сокѣрѣ и носиль которѣю
 хочай и презмает токмо не хочет моего первого долѣ заплатит за горѣлкѣ і за іншіе
 работи такожь и за сокѣрѣ плати. На томъ моемъ реестрѣ прошѣ в бгу прчтнаго ѡтца
 Намѣсника менского да благоізволим ваша пречестност ѱчинит з ѡною попадею
 троецкою милостивое рѣшение и справѣдливую резолюцію.

В бгу превелебности в[...] моего наймилостивого пана добродѣ ꙗ
 нижайший слѣга и подножокъ Марко Гѣца.

№ 7

Контракт про назначения на посаду писаря Менського намісництва

Року тис ꙗ ча сѣмъ сотѣ тридц ꙗ ть третого мс ꙗ септевр ꙗ дн ꙗ осмого

Мы нижей менованніе намѣсникъ менскій со всею градскою и силскою братією своею
 пожелавши себѣ дл ꙗ приходимих з катедральной канцелл ꙗ □ ріи разнихъ потребнихъ и
 весма труднихъ дѣлъ приговорили себѣ в писцѣ іменовчото Андрѣ ꙗ Петрова сна

Скаржинского на годъ, которому поступа такъ *от* градского **г**ако и *от* сѣлского *каждого* сщенника денгами по золотому да из гурту жита полуосмакъ²², по **г**акой его становцѣ показали емѣ в чомъ трѣдит**с**я, а именно. Только мнѣ самомѣ составить книгѣ годовую, а брати**г**а такъ градская **г**ако и сѣлская**г**а если бѣдѣть *приходит* з своими книгами, то ему б вишменованномѣ даром не писат, но по увазѣ его что хотѣ *взят* повелеваемъ толко з приходимих з катедральной канцелл**г**рии *ѣказовъ*, *каждомѣ* священнику составит видѣнне таковое**г**ако *каждого* году мц**г**а и числа *ѣказъ* полученно и в **г**акой силѣ и онѣи *вс*акимъ сщенникомъ публикованъ, а распублѣковат по всемъ моемѣ намѣсничву толко еднеею копіею, которая копія возвратившис ис публѣкаціи *может* такъ и вписиватис в протоколъ і по онихъ указах на черно репорти составлят мнѣ самому в катедральную канцеллярію до розпорозумѣннїя егѣ в сщеническомъ чину разного *ѣправленї* в дѣлахъ, а если бѣдѣть **г**акіе *от* крїи тіе *ѣкази* и когда *ѣ* онихъ повелѣваеъ до всѣхъ священниковъ копіеват, то оние исполн**г**ать и во *вс*акихъ случаючихъ**с**я великихъ пилнихъ дѣлахъ оному вишменованномѣ ншомѣ *ѣ*мовномѣ писцевѣ давати помоществованіе з шкуль вимовно, а минѣвшихъ нѣсколко год не вѣписованных в протоколъ *от*критих и протчихъ нѣсколко малое число *ѣказовъ* переписат в протокол и надѣюсь в томъ не будетъ ему великого трѣда і в томъ дл**г**а *л*чшого *в*ѣрот**г**атія на становцѣ его в нас писцемъ за рукою своею даю ему росписъ.

Исидоръ Козмовичъ намесникъ менский²³.

№ 8

Відомість про відстань між населеними пунктами Чернігівського полку

1733 годѣ іюнѣ 28 д.

По ѡб**г**вленію его милости пана а. полкового Михайла Мокриевича

- От* Чернѣгова до Любеча 7 милѣ²⁴
- От* Чернѣгова до Рѣпокъ 5 милѣ
- От* Рѣпокъ до Лоева 4 милѣ
- От* Чернѣгова до Навозѣ до Днѣпра 8 милѣ
- От* Чернѣгова до Городнѣ 5 милѣ
- От* Чернѣгова до Березного 4 милѣ
- От* Березного до Мены 4 милѣ
- От* Березного до Син**г**авки 2 милѣ
- От* Мены до Сосницѣ 2 милѣ
- От* Сосницѣ до **Ѡ**болонн**г**а 4 милѣ, 5 мил
- От* Мены до Чернотич 3 милѣ
- От* Чернотич до **Ѡ**болонн**г**а 38 верстѣ, 4 милѣ...
- От* Чернѣгова до Седнева 3 милѣ
- От* Седнева до Гурска 6 милѣ
- От* Чернѣгова до **Ѡ**лишевки 4 милѣ
- От* Син**г**авки до Чернотичѣ 5 милѣ
- От* Чернѣгова до Сорокошичѣ 12 милѣ, 10 мил
- От* Седнева до Олишовки 5 милѣ

По об**г**авленію козаковъ сотнѣ Роиской, Слабинской такожѣ власне ѡб**г**а**г**а *в*ыли**г**акъ и пнѣ асаѣлъ.

№ 9
Реєстр роковщини¹⁶

Реєстръ сколко свщеники градскіе и сѣлскіе задаткѹ дали на 1734 годѹ на роковщинѹ

Градскыє	зол	грив	шагъ	копѣ	жито
Отцѣ Павель менскій	-	-	-	-	-
Отцѣ Андрей менскій	-	-	-	-	-
Отцѣ троєцкій менскій	-	-	-	-	-
Отцѣ величковскій	1	-	-	-	четвер
Отцѣ дани ловскій	-	1	-	-	четвер
Отцѣ александровскій	-	-	-	-	четвер
Отцѣ домошлинскій	1	-	-	-	четвер
Отцѣ бабскій	-	1	-	-	четвер
Отцѣ макошинскій	-	1	-	-	четвер
Отцѣ кѹковицкій	-	1	-	-	четвер
Отцѣ фескѹвские	-	1	-	-	четвер
Отцѣ осмаковскій	-	-	-	-	четвер
Отцѣ бурковскій	-	1	-	-	четвер
Отцѣ дяговскій	-	1	-	-	четвер
Отцѣ степановскій	-	1	-	-	четвер
Отцѣ волосковские	-	1	-	-	четвер

Джерела та література:

1. Кравченко М. Сосницький краєзнавчий музей та роль Ю.С.Виноградського у його створенні//Скарбниця української культури. Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 100-річчю Чернігівського історичного музею ім. В.В.Тарновського. – Чернігів: Сіверянська думка, 1996. – С.90-91.

2. Алтин – 3 копійки.

3. Однозначного пояснення терміна «грунт» в історичній літературі не існує. На нашу думку, у даному випадку він відповідає терміну «пляц» (прибл. 75-88 га, за Н.Герасименко. Міри земельних площ Лівобережної України (друга половина XVII-XVIII ст.) – К., 1998. – С.133). А.Ханенко давав наступне трактування цього терміна: «Пляцями називались участки землі во всех трех сменах, с принадлежащими к ним огородом и сенокосом, составлявшие вместе надел (тягло), иные крестьянские двory владели целыми пляцами, другие половиною и т.д. Повинности в этих деревнях распределялись по пляцам»// А.Ханенко. Исторический очерк межевых учреждений в Малороссии/Черниговские губернские ведомости. – 1864. - № 12. – Прибавления. – С. 66.

4. День – 0,54-0,81 га.

5. Всього 459 дворів. Для порівняння: 1654 р. у Мені було 242 козаки і 231 міщанин // Корбач І. Шляхами століть: Повість про літописне місто. – К.: РОВО «Укрвзполіграф», 1992. – С. 40. У 1748 р. в Менський сотні – 1 місто, 10 сіл, 2 деревні, 11 шкіл, 12 шпиталів // О старинных школах, богадельнях и братствах / Черниговские епархиальные известия. – 1862, 1 сентября. – Прибавления. – С. 546. По ревізії 1731 р. до Менської сотні належали: Мена, Величківка, Дамашлин, Баба, Макошин, Кукоричі, Ушня, Осмаки, Дягова, Феськівка, Данилівка // Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов: Земская типография, 1874. – Книга 6. – С. 120. За О.Шафонським у Менський сотні було 63 поселення, 1367 козаків, 1819 підпомічників, 4836 дворян, різночинців, посполитих // Там само.

6. Дописка початку XX ст.

7. Макошинський дівочий монастир.

8. Дописка початку XX ст.

9. Це речення закреслене.

10. Написано нечітко. Можливо це 1 або прочерк.
11. Вогнепальна зброя, з якої стріляли ядром вагою 200 г // Сидоренко В. З історії селянсько-козацької артилерії часів Визвольної війни українського народу 1648-1654 рр. / Праці Київського державного історичного музею. – К., 1958. – Вип. 1. – С. 113.
12. Вогнепальна зброя, з якої стріляли залізним дробом. Довжина – до 2 м, калібр – 20-60 мм.
13. Фунт – 410 г.
14. Пуд – 16 кг.
15. Сажень – 2,1 м.
16. Копа – 50 копійок.
17. Четверик – бл. 67 кг.
18. Обмазував глиною.
19. Гривня – 10 копійок.
20. Шаг – 2 копійки.
21. Золотий – 20 копійок.
22. Осьмачка – 4 четверики.
23. Намісник – помічник протопопа, член духовного правління протопопії. Завідував кількома приходами. В деяких протопопіях було кілька намісників. При намісниках могло бути окреме правління – намісництво. Обирався духовенством протопопії і затверджувався архієреєм. Грамотою від 20.11.1658 р. київський митрополит Діонісій Балабан встановив склад Чернігівської єпархії з 7 протопопій: Чернігівської, *Менської*, Новгородської, Борзенської, Глухівської, Конотопської, Стародубської. Згідно з цією грамотою чернігівський єпископ і поділив єпархію на зазначені протопопії, «коим поручил заведовать сельскими священниками и приходской жизнью» // Картины церковной жизни Черниговской епархии из IX вековой ея истории. – К.: Фото-лито-типография С.В.Кульженко, 1911. – С. 59, 67. У 1689 р. уряд менського протопопа займав Стефан Шуба // Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов: Земская типография, 1874. – Книга 6. – С. 120.
24. Миля – 7 верст або 7,5 км. Це середні дані. Можливо, що у даному випадку миля = 9,5 км (див. відстань між Чернотичами та Оболонням).
25. Як бачимо, межі намісництва майже збігалися з кордонами сотні.

